

Η ίδρυση και λειτουργία του Οργανισμού Έκδοσης Σχολικών Βιβλίων: Ιδεολογία και εκπαιδευτική πολιτική (Α μέρος)

Ευαγγελία Κανταρτζή

Διευθύντρια Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης

info@ekedisy.gr

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται μια σύντομη ιστορική διαδρομή στην ίδρυση και εξέλιξη του ΟΕΣΒ (Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων). Ο ΟΕΣΒ ιδρύθηκε το 1937 από τον Ιωάννη Μεταξά ως προσπάθεια ιδεολογικής χειραγώγησης των μαθητών/τριών. Αποτελεί το πέρασμα από την πολιτική του ελεύθερου ανταγωνισμού στην εποχή του κρατικού μονοπωλίου και της επιβολής ενός μοναδικού βιβλίου. Ήδη στα πρώτα αναγνωστικά που τυπώνονται το 1939 εμφανίζεται ολοκάθαρα το νέο πνεύμα. Τα αναγνωστικά που εκδίδονται μετά την απελευθέρωση κινούνται στο ίδιο πνεύμα. Το 1963 εκδίδεται το νομοθετικό διάταγμα 4320/1963 το οποίο μετονομάζει τον ΟΕΣΒ σε Οργανισμό Έκδοσης Διδακτικών Βιβλίων (ΟΕΔΒ) χωρίς βέβαια να επέλθουν αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο εξακολουθεί να υφίσταται το καθεστώς του ενός και μοναδικού βιβλίου. Εντωμεταξύ πληθαίνουν οι φωνές διαμαρτυρίας απέναντι στον ΟΕΔΒ ζητώντας την κατάργησή του. Η μεταρρύθμιση του 1964 προσπαθεί να αλλάξει το πνεύμα το οποίο κυριαρχεί στην εκπαίδευση εκπαιδευτικού δημοτικισμού χωρίς όμως να το κατορθώσει. Η δικτατορία της 21^{ης} Απριλίου καταργεί όλες τις ρυθμίσεις της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης και επαναφέρει μια σειρά από αναχρονιστικές ρυθμίσεις. Το περιεχόμενο των σχολικών βιβλίων για μια ακόμα φορά χρησιμοποιείται για προπαγανδιστικούς σκοπούς. Μετά την μεταπολίτευση παρατηρείται έντονη κίνηση από όλες τις παρατάξεις για μια ουσιαστική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση η οποία περιλαμβάνει και τον τομέα των σχολικών βιβλίων. Το 2012 καταργείται με νομοθετικό διάταγμα ο ΟΕΔΒ.

Λέξεις Κλειδιά: ΟΕΔΒ, Αναγνωστικά, Μεταξάς.

1. Εισαγωγή

Στις 4 Αυγούστου του 1936 ο Μεταξάς, εξασφαλίζοντας τη συναίνεση του Γεωργίου του Β', διαλύει τη Βουλή και επιβάλλει διδακτορικό καθεστώς. Η εκπαιδευτική πολιτική τα χρόνια του Μεταξά αντιμετωπίζεται καθαρά ως σημείο ιδεολογικής διαμόρφωσης των μαθητών/τριών. Ο επηρεασμός της συνείδησης της νεολαίας μέσα από τον εκπαιδευτικό μηχανισμό γίνεται περισσότερο έμμεσα στην πρώτη φάση ανάπτυξης του καθεστώτος (1936-1938) και περισσότερο άμεσα στη δεύτερη φάση (1938-1940) κυρίως με όργανο την Εθνική Οργάνωση Νεολαίας (Ε.Ο.Ν.) συμπληρώνει ή και υποκαθιστά σε ένα βαθμό τον επίσημο εκπαιδευτικό μηχανισμό (Ράπτης, 1997: 468).

Η Εθνική Οργάνωση Νεολαίας (Ε.Ο.Ν.) ιδρύεται με τον αναγκαστικό νόμο 334 τον Νοέμβριο του 1936 για να προσδώσει ιδεολογικό περιεχόμενο στη μεταξική δικτατορία. Σκοπός της είναι «η επωφελής διάθεση του ελευθέρου από της εργασίας χρόνου των νέων, προς προαγωγή της σωματικής και ψυχικής καταστάσεως αυτών και ανάπτυξιν του εθνικού φρονήματος και της πίστεως προς θρησκείαν». Ο Μεταξάς δείχνει ξεχωριστό ενδιαφέρον για την ανάπτυξη της Ε.Ο.Ν. και για τους νεολαίους της, τα παιδιά του. Η μεγάλη ώθηση της Ε.Ο.Ν. συντελείται από τη στιγμή που ο Μεταξάς αναλαμβάνει ο ίδιος το Υπουργείο Παιδείας τον Νοέμβριο του 1938. Σταδιακά όλο και περισσότεροι μαθητές και εκπαιδευτικοί προσχωρούν στη νεολαία. Βλέπε αναλυτικά για την ίδρυση, τη λειτουργία και τους στόχους της Ε.Ο.Ν. (Μπαλτάς, 1986: 631-647; Καγκαλίδου, 1999: 70-84).

Εικόνα 1. Εξώφυλλα του Περιοδικού Νεολαία, που εξέδιδε η Ε.Ο.Ν. Από τις πηγές του Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης

Η κυβέρνηση του Μεταξά αποφασίζει να τροποποιήσει αρχικά κάποιες διατάξεις του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου για τα διδακτικά βιβλία. Με το διάταγμα Α.Ν. 40/31-8-1936 δίνει το περιθώριο ώστε με απόφαση του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου και έγκριση του Υπουργείου να μπορούν να επέρχονται μεταβολές στο περιεχόμενο των διδακτικών βιβλίων. Δημιουργεί δηλαδή τις προϋποθέσεις για να χρησιμοποιηθούν τα σχολικά βιβλία ως όργανο ιδεολογικής προπαγάνδας (Καγκαλίδου, 2002: 120).

2. Η ίδρυση του Οργανισμού Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων

Η καθοριστική όμως νομοθετική πράξη του μεταξικού καθεστώτος είναι η ίδρυση του Οργανισμού Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων με τον Α.Ν. 952/1937). Στην εισηγητική έκθεση του Νόμου είναι εξάλλου ολοφάνερές οι προθέσεις του κράτους: «εκ των σπουδαιότερων παραγόντων της αγωγής είναι και τα διδακτικά βιβλία διότι αποτελούν κύριον μέσον δι' ου επιδρά το σχολείον επί του μαθητού και διότι εκφράζουν τας αντιλήψεις του Κράτους περί του σκοπού της αγωγής».

Εξάλλου η πολιτική του ελεύθερου ανταγωνισμού απορρίπτεται και για το λόγο ότι «περικλείει τον κίνδυνον της εκφυγής του περιεχομένου των διδακτικών βιβλίων από τους τεθειμένους υπό του Κράτους σκοπούς της αγωγής». Έτσι υιοθετείται η πολιτική του κρατικού μονοπωλίου, η οποία, παρά τα μειονεκτήματά της, «εξασφαλίζει την συγγραφήν βιβλίων συμφώνων προς τας κρατικές αντιλήψεις...». Έναν αιώνα μετά τη ψήφιση το 1836 του νόμου για τη δημιουργία του Βασιλικού Τυπογραφείου βλέπουμε ότι επανέρχεται η περίοδος του κρατικού μονοπωλίου για τα σχολικά βιβλία (Καψάλης & Χαραλάμπους, 2008).

Σκοπός του Οργανισμού είναι να εκδίδει και να διαθέτει διδακτικά και βοηθητικά βιβλία, βιβλία για τις λαϊκές βιβλιοθήκες, βιβλία για τους φοιτητές του Πανεπιστημίου και άλλων Ανωτάτων Σχολών, συγγράμματα για τους καθηγητές των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, βιβλία χρήσιμα για την Εκκλησία «συντενόντων εις την καθόλου ηθικήν και πνευματικήν ανάπτυξιν του Λαού» (Α.Ν. 952/1937, 3017) αλλά και εικόνες, εποπτικά μέσα διδασκαλίας, έπιπλα και σκεύη (άρθρο 2).

Η διαδικασία έγκρισης διδακτικών βιβλίων ξεκινά με την προκήρυξη διαγωνισμού μετά από πρόταση του Ανωτάτου Συμβουλίου για τη συγγραφή διδακτικών βιβλίων. Τα υποβαλλόμενα βιβλία κρίνονται από το Ανώτατο Συμβούλιο της Εκπαίδευσης, στο οποίο μετέχει και ένα μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του ΟΕΣΒ. Εγκρίνονται μέχρι τρία βιβλία για κάθε μάθημα, των οποίων η κυριότητα περιέχεται στον Οργανισμό και τα οποία ισχύουν για πέντε χρόνια τουλάχιστον. Η διάθεση των βιβλίων γίνεται μέσω βιβλιοπωλείων για λογαριασμό του Οργανισμού. Από το σχολικό έτος 1938-9 κανενός βιβλίου η σχολική χρήση δεν επιτρέπεται, χωρίς την προηγούμενη έγκριση από τον ΟΕΣΒ (Γεωργούντζος, 1968; Φωτεινόπουλος, 1967: 197-200).

Στα πρώτα αναγνωστικά που τυπώνονται το 1939 εμφανίζεται ολοκάθαρα το νέο πνεύμα. Τα εξώφυλλα των βιβλίων αντικαθίστανται από τους μικρούς φαλαγγίτες ενώ το

περιεχόμενό τους διανθίζεται από τους λόγους του Ι. Μεταξά και τον Ύμνο της 4^{ης} Αυγούστου¹. Συγχρόνως το καθεστώς απαγορεύει κείμενα όπως ο Επιτάφιος του Περικλή και προχωρά στην καύση 752 απαγορευμένων βιβλίων στο κέντρο της Αθήνας². Απαγορεύτηκε ακόμα η κυκλοφορία 445 λογοτεχνικών βιβλίων των Καζαντζάκη, Γληνού, Σικελιανού, Παπαδιαμάντη, Μπρεχτ, Τολστόι, Γκόργκι, Σαρτρ κ.λπ. (Καραφύλλης, 2002: 119; Καλαντζής, 2002: 63).

Εικόνα 2. Εσωτερικές σελίδες των μεταξικών αναγνωστικών. Από τις πηγές του Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης

Ο Ο.Ε.Σ.Β. δεν είναι απλά ένας εκδοτικός μηχανισμός αλλά εξυπηρετεί ιδεολογικές σκοπιμότητες της νέας τάξης πραγμάτων θέλοντας να εκπληρώσει τις ανάγκες του μεταξικού καθεστώτος «αν φροντίσωμεν, ώστε όλα τα βιβλία τα οποία χρησιμοποιεί η νεολαία και τα λοιπά έντυπα να περιέχουν ύλην μορφωτικής και ιδία φρονηματιστική και ηθοπλαστικής, επιτυγχάνομεν νέαν νίκης εις τας προσπάθειάς μας αγωγής της Νεολαίας μας» (Καγκαλίδου, 1999: 125).

Με την ίδρυση του ΟΕΣΒ το καθεστώς προσπαθεί να προσφέρει από τη μια φθηνές και ποιοτικά καλές εκδόσεις και από την άλλη να επιτύχει τον στόχο της ιδεολογικής χειραγώγησης με την προσφορά άφθονων βιβλίων:

«Θα διευθετηθούν αι δυσχέρειαι των απόρων ιδίως μαθητών και φοιτητών του τρόπου της αποκτήσεως των βιβλίων, τα οποία θα παρέχωνται ήδη εις αυτούς εις επιμελείς από πάσης απόψεως εκδόσεις, και προπαντός εις φθηνάς τιμάς, αποφευγομένης ούτω της κερδοσκοπίας επί της πνευματικής τροφής της μαθητιώσης και φοιτητιώσης νεολαίας και της καταταρρανήσεως αυτής παρά των διαφόρων βιβλιοκαπήλων» (Ελεύθερον Βήμα, 1 Ιανουαρίου 1938).

Η διάθεση των βιβλίων γίνεται μέσω βιβλιοπωλείων για λογαριασμό του Οργανισμού. Εκείνο που πρέπει να διευκρινιστεί είναι ότι ο Οργανισμός εκδίδει όσα βιβλία είναι

¹ Σε όλα τα αναγνωστικά έχουμε αλλαγές στα εξώφυλλα και την εισαγωγή «κατάλληλων» κειμένων στο εσωτερικό τους. Για παράδειγμα «Η Νεολαία» στο Αναγνωστικό της Β' τάξης, 119; «4^η Αυγούστου» στο Αναγνωστικό της Γ' τάξης, 171; «Ύμνος της Εθνικής Νεολαίας» στο αναγνωστικό της Γ' τάξης, 174; «Ο μικρός φαλαγγίτης» στο αναγνωστικό της Ε' τάξης, 58; «Ύμνος της 4^{ης} Αυγούστου» στο αναγνωστικό της Ε' τάξης, 60; «Οι φαλαγγίτες και σκαπανείς του χωριού μας» στο αναγνωστικό της ΣΤ' τάξης, 79; Βλέπε αναλυτικά Κανταρτζή, Ε. (1994^α). Ιστορία των ελληνικών αναγνωστικών βιβλίων, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 75, 1ο μέρος, 30-34; Κανταρτζή, Ε. (1994β). Ιστορία των ελληνικών αναγνωστικών βιβλίων, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 76, 2ο μέρος, 44-50; Κανταρτζή, Ε. (2002). *Ιστορική Αναδρομή της Εικονογράφησης των Παιδικών και Σχολικών Βιβλίων*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

² Ο Σακελλαρίου περιγράφει το κάψιμο των προοδευτικών βιβλίων στην Αθήνα. Αφού τα βιβλία αρπάχτηκαν από τα ράφια των βιβλιοθηκών καίγονται σε τρεις φωτιές που ανάβουν μια στην πλατεία Συντάγματος, μια στις στήλες του Ολυμπίου Διός και μια μπροστά στην Εθνική Βιβλιοθήκη. Βλέπε Σακελλαρίου, Χ. (1984). *Η παιδεία στην Αντίσταση. Μαρτυρίες 8*. Αθήνα: Φιλιππότσης.

«διδασκτικά», δηλαδή τα αναγνωστικά βιβλία του δημοτικού και τα βιβλία του γυμνασίου. Τα υπόλοιπα, τα «βοηθητικά», συγγράφονται ύστερα από σχετική προκήρυξη του Υπουργείου, κρίνονται και εκδίδονται από ιδιωτικούς εκδοτικούς οίκους. Στην αγορά κυκλοφορεί, λοιπόν, απεριόριστος αριθμός βιβλίων για κάθε μάθημα. Μάλιστα, εκτός από τα εγκεκριμένα βοηθητικά βιβλία, κυκλοφορούν και πλήθος άλλων βιβλίων χωρίς καμία έγκριση με αποτέλεσμα να παρουσιάζεται μια αντιφατική εικόνα: από τη μια ο αυστηρός έλεγχος του κράτους και από την άλλη η ανεξέλεγκτη παραγωγή βιβλίων (Καψάλης & Χαραλάμπους, 2007: 114).

Εικόνα 3. «Βοηθητικά» βιβλία. Από τις πηγές του Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης

Τα σχολικά βιβλία και τα εποπτικά μέσα πωλούνται στα σχολεία και δεν διανέμονται δωρεάν και με τους πόρους αυτούς ο ΟΕΣΒ χρηματοδοτεί διάφορες εκδηλώσεις όπως χρηματικά βραβεία στους συγγραφείς των διδασκτικών βιβλίων, αγορά εποπτικών μέσων διδασκαλίας, ενίσχυση άπορων μαθητών, μαθητικές εκδρομές, ανέγερση σχολείων (άρθρο 6) (Καγκαλίδου, 1999: 121).

Τα βιβλία της μεταξικής περιόδου είναι τα ακόλουθα:

- Δούκας, Δ. & Δεληπέτρου, Δ. (1939). *Τα παιδάκια. Αλφαβητάριο*. Αθήνα: ΟΕΣΒ.
- Ταμπακοπούλου, Α. & Δρακοπούλου, Θ. (Μυρτιώτισσα). (1939). *Κρινολούλουδα*. Αθήνα: ΟΕΣΒ.
- Νιρβάνας, Π. & Ζησης, Δ. (1939). *Ελληνόπουλα*. Αθήνα: ΟΕΣΒ.
- Μέγας, Γ. (1939). *Αναγνωστικό για την Δ' τάξη του δημοτικού σχολείου*. Αθήνα: ΟΕΣΒ.
- Κοντογιάννης, Δ., Μέγας, Γ., Νιρβάνας, Π. & Ζήσης, Δ. (1939). *Αναγνωστικό για την Ε' τάξη*. Αθήνα: ΟΕΣΒ.
- Κοντογιάννης, Δ., Κοντόπουλος, Ν., Νιρβάνας, Π. & Ζήσης, Δ. (1939). *Αναγνωστικό για την ΣΤ' τάξη*. Αθήνα: ΟΕΣΒ.

Εικόνα 4. Τα μεταξικά αναγνωστικά με τις αλλαγές των εξωφύλλων τους. Από τις πηγές του Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης

Στα χρόνια της κατοχής συνεχίζεται η χρήση των αναγνωστικών της μεταξικής περιόδου. Στις 18 Οκτωβρίου 1944 η κυβέρνηση της «Εθνικής Ενώσεως» με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Παπανδρέου, φτάνει στην απελευθερωμένη Αθήνα. Υπουργός Παιδείας τοποθετείται ο Πάνος Χατζηπάνος ενώ γενικός διευθυντής στο Υπουργείο τοποθετείται ο

Εικόνα 6. Αλφαβητάριο Γεραντώνη «Τα καλά παιδιά» με εικονογράφηση του Κώστα Γραμματόπουλου και Αναγνωστικό Β' Κ. Δημητρακόπουλου «Εργασία και Χαρά» Δημοτικού με εικονογράφηση Λουίζας Μοντεσάντου. Από τις πηγές του Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης

Το 1953 εκδίδεται προκήρυξη για τη συγγραφή νέων αναγνωστικών. Την υπογράφει ο Υπουργός Παιδείας Κωνσταντίνος Καλλίας της κυβέρνησης του Αλέξανδρου Παπάγου. Η προκήρυξη του υπουργείου είναι λεπτομερέστετη ως προς το περιεχόμενο και τη γλώσσα των αναγνωστικών. Η προκήρυξη συγκεντρώνει έντονες κριτικές από τους Δελμούζο, Τριανταφυλλίδη, Παπανούτσο³.

Εικόνα 7. Αλφαβητάριο των Γιαννέλη και Σακκά με εικονογράφηση Κώστα Γραμματόπουλου, εξώφυλλο και εσωτερικές σελίδες. Από τις πηγές του Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης

Τα νέα αναγνωστικά κυκλοφορούν το 1956 και είναι από τα μακροβιότερα στην ελληνική εκπαιδευτική ιστορία. Χρησιμοποιήθηκαν αναλλοίωτα μέχρι το 1973 με μια παρένθεση ανάμεσα στο 1964 με 1967.

³ Η κριτική που ασκείται αφορά τη γλώσσα αλλά και το περιεχόμενο της προκήρυξης. Εξάλλου ο Δελμούζος μόλις κυκλοφορούν τα αναγνωστικά ασκεί έντονη κριτική στο περιεχόμενό τους. Βλέπε Τριανταφυλλίδη, Μ. (1953). *Μια ασυνήθιστη προκήρυξη του Υπουργείου. Βήμα*, 6-8; Παπανούτσος, Ε. (1953). *Ένα επίσημο κείμενο υπόδειγμα ύφους. Βήμα*, 7-8; Δελμούζος, Α. (1953). *Η γλώσσα των νέων αναγνωστικών: η νέα περιπέτεια της Ελληνικής Παιδείας. Βήμα*, 5-8; Δελμούζος, Α. (1955). *Τα νέα αναγνωστικά του Δημοτικού σχολείου. Παιδεία και Ζωή*, Δ, 35, 35-42. Η Φραγκουδάκη ασκώντας κριτική στο περιεχόμενο της προκήρυξης σημειώνει: «στο κείμενο αυτό (της προκήρυξης) το τρίπτυχο πατρίς-θρησκεία-οικογένεια αποτελεί, παρά το τεράστιο συντηρητικό του βάρος, απλώς το πρόσχημα και μόνο μέλημα του υπουργείου είναι να διαμορφώσει μαθητές που ν' αποδέχονται δίχως καμιά δυνατότητα κριτικής τη συγκεκριμένη πολιτική εξουσία...». Βλέπε Φραγκουδάκη, Α. (1979). *Τα αναγνωστικά βιβλία του δημοτικού σχολείου*. Αθήνα: Θεμέλιο, 188.

Εικόνα 8. Αναγνωστικά που εκδόθηκαν το 1953 από τα μακροβιότερα στην ιστορία των σχολικών βιβλίων. Από τις πηγές του Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης

Είναι αξιοσημείωτο βέβαια ότι οι πολιτικές εξελίξεις και η δημιουργηθείσα πολιτική κατάσταση μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου ενισχύουν τη λειτουργία του ΟΕΣΒ καθώς εξυπηρετεί τον πλήρη έλεγχο της παρεχόμενης γνώσης.

Ο ΟΕΣΒ εξακολουθεί να περιορίζεται στην έκδοση μόνο των αναγνωστικών βιβλίων ενώ τα βοηθητικά κυκλοφορούν από ιδιωτικούς οίκους χωρίς έλεγχο τόσο του περιεχομένου τους όσο και της τιμής τους. Αλλά και τα βιβλία του Οργανισμού φαίνεται ότι δημιουργούν πρόβλημα με την τιμή στην οποία διατίθενται.

«Ο υπουργός της Παιδείας κ. Λεβαντής ανακοίνωσε χθες ότι πράγματι τα ανατυπωθέντα σχολικά βιβλία και τα νεοεκδοθέντα ανετιμήθησαν. Ο κ. υπουργός εις τας δηλώσεις του προσπαθεί να μειώσει την σημασίαν της ανατιμήσεως» (Εφημερίδα Ελευθερία, 1956).

Όλα τα ανατυπούμενα σχολικά βιβλία του ΟΕΣΒ θα ανατιμηθούν, ομολογεί ο υπουργός Παιδείας (Εφημερίδα Ελευθερία, 11-8: 6).

Αλλά και το υπουργείο Εμπορίου το 1958 δίνει εντολές στις αρμόδιες αγορανομικές αρχές να προβούν στις απαραίτητες ενέργειες ώστε να μη πωληθούν τα σχολικά βιβλία σε υπερβολικές τιμές. Το ίδιο συνιστά και για τα σχολικά τετράδια (Εφημερίδα Ελευθερία, 1958, *Αι τιμαί σχολικών βιβλίων και τετραδίων*. 19-9: 5).

Πολλές φορές, όπως φαίνεται και οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί εμπλέκονται στο εμπόριο βιβλίων γι' αυτό το Υπουργείο αναγκάζεται να κάνει συστάσεις:

«Περαιτέρω αναφέρει ότι θα τιμωρηθούν αυστηρώς οι μεταφέροντες εις τα σχολεία και πωλούντες βοηθητικά βιβλία εις τους μαθητάς ή οπωσδήποτε επιβάλλοντες εις αυτούς ωρισμένα βιβλία διδάσκαλοι. Οι Επιθεωρηταί της Εκπ/σεως οφείλουν να επιστησουν ιδιαιτέρως την προσοχήν επί του σημείου τούτου και να αναφέρωσιν αμελητί τους παραβάτας. Η επιλογή των βοηθητικών βιβλίων θα γίνεται μόνον υπό του Συλλόγου των διδασκόντων, αντίγραφον των οποίων θα υποβάλλεται εις το Υπουργείον (Δ/σιν Διδακτικών βιβλίων)». (Διδασκαλικόν Βήμα 10-11-1948, τεύχος 89, σελ. 8. Αναφέρεται στην υπ' αριθ. 824431, 22-10-48 Διαταγή του Υπουργείου Παιδείας).

Το 1958 η σύσταση επαναλαμβάνεται και τονίζεται ότι «υφίσταται διαταγή του υπουργείου η οποία απαγορεύει την εντός των Δημοτικών και Ιδιωτικών Σχολείων Στοιχειώδους Εκπαιδεύσεως πώλησιν διδακτικών και βοηθητικών βιβλίων, τετραδίων και λοιπών σχολικών ειδών» (Εφημερίδα Ελευθερία, 1958, *Απαγόρευσις πωλήσεως βιβλίων εις τα σχολεία*. 25-9: 7).

Εικόνα 9. Διαφημίσεις στο Διδασκαλικό Βήμα Βοηθητικών Βιβλίων από εκδοτικούς οίκους, *Διδασκαλικόν Βήμα*, 10-9-1947, 51,211

Αρχίζουν να εκδηλώνονται αντιδράσεις απέναντι στη χρησιμότητα της λειτουργίας του ΟΕΣΒ αρχικά από τη Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας (ΔΟΕ). Το 1947 η ΔΟΕ αμφισβητεί τη χρησιμότητα του ΟΕΣΒ με αφορμή την προκήρυξη για τη συγγραφή νέων αναγνωστικών.

«Εκφράζομε την χαράν μας, διότι επι τέλους, εξεδόθη προκήρυξις δια την συγγραφήν νέων αναγνωστικών. Η προκήρυξις όμως αύτη έγινε με την βάσιν της διατηρήσεως του ΟΕΣΒ. Φανταζόμεθα ότι αυτό είναι περιοριστικόν εμπόδιον, διότι ο ΟΕΣΒ διατηρείται μεν σήμερον, αλλά δεν έχομεν και ενδείξεις μελλοντικής του επιβιώσεως. Εξ άλλου τα οριζόμενα βραβεία δεν είναι τέτοια ώστε να αμείψουν μίαν τόσον μεγάλην πνευματικήν εργασίαν όση η συγγραφή ενός Αναγνωστικού. Έξω ακούεται να γίνεται λόγος περί πολλών δεκάδων εκατομμυρίων κερδών δια βοηθητικά κακής ποιότητας. Πώς λοιπόν να προσελκύση η προκήρυξις τους ικανούς, αφού οι μέτριοι κερδίζουν πολλαπλάσια με την συγγραφήν μιας παρანόμως κυκλοφορούσης βοηθητικής φυλλάδας;» (*Διδασκαλικόν Βήμα*, 1947, 10-9, 51: 5).

Το 1948 η ιδέα έχει πλέον ωριμάσει και η ΔΟΕ επανέρχεται ζητώντας την κατάργηση του Οργανισμού:

«Ο Κλάδος απεφάσισεν, όπως καταργηθή ο Ο.Ε.Σ.Β...Επανερχόμενοι επί του ζητήματος συνιστώμεν εις τον σημερινόν Υπουργόν της Εθνικής Παιδείας όπως ασχοληθή σοβαρώς με το ζήτημα και απαλλάξη την εκπαίδευσιν το ταχύτερον από τον βραχνάν τούτον. Αυτό απαιτεί το συμφέρον της Παιδείας» (*Διδασκαλικόν Βήμα*, 1948, 20-6-, 79: 5).

Το 1949 ο Σύλλογος Συγγραφέων Σχολικών Βιβλίων και της Ενώσεως Ελλήνων Εκδοτών δημοσιεύει υπόμνημα «*περί καταργήσεως του Ο.Ε.Σ.Β.*». Στα επιχειρήματα που αναφέρονται για την κατάργηση του Οργανισμού μεταξύ άλλων αναφέρεται η ποιότητα των βιβλίων τόσο ως προς το περιεχόμενο όσο και προς την εμφάνιση αλλά και η υψηλή τιμή πώλησής τους (Νέον Σχολείον, 1956, 66:179-186).

Αργότερα, στις αρχές του 1960, η ΔΟΕ επανέρχεται επαναδιατυπώνοντας το αίτημα υπέρ της κατάργησης του Οργανισμού «*διότι δεν αντεπεκείκρηται εις τας προσδοκίας του κλάδου*» (*Διδασκαλικόν Βήμα*, 30-7-1947, 50:2).

Στη Γενική Συνέλευση του κλάδου το 1962 η ΔΟΕ επαναλαμβάνει τις θέσεις της για την κατάργηση του Οργανισμού:

«Ο Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών βιβλίων επέτυχε του επιδιωκόμενου σκοπού τους; Κατά την γνώμην μας όχι. Δεν κατώρθωσε να αντικαταστήση ούτε αυτά ταύτα τα Αναγνωστικά όλων των τάξεων του Δημοτικού Σχολείου, άτινα από του 1956 παραμένουν προς μεγίστην

ζημίαν της σπουδαζούσης νεολαίας τα ίδια. Πέραν τούτων η μονότονος προσφορά της αυτής ύλης, χωρίς να υπάρχει ποικιλία περισσοτέρων Αναγνωστικών και βοηθητικών βιβλίων, επιφέρει ζημίαν εις την Παιδείαν» (Διδασκαλικόν Βήμα, 1962, 29-4, 488: 1-2).

Με αφορμή το νομοσχέδιο για τα σχολικά βιβλία που ετοίμασε η κυβέρνηση της ΕΡΕ το 1962, η ΔΟΕ επαναδιατυπώνει την απόφαση του κλάδου για την κατάργηση του Οργανισμού:

«Επί του σημείου τούτου η Διοίκησης της Δ.Ο.Ε. είναι υποχρεωμένη να θέση απ' όψιν Υμών ότι κατά την πρόσφατον Γενικήν Συνέλευσιν του ο Διδασκαλικός Κλάδος διεπίστωσεν, ότι ο Οργανισμός ούτος δεν ανταπεκρίθη μέχρι τούδε εις τον σκοπόν της ιδρύσεώς του και ότι το Σχολικόν βιβλίον δέον να αφεθή ελεύθερον, διότι μόνον εκ του ανταγωνισμού και συναγωνισμού συγγραφέων και εκδοτών θα έχωμεν άριστον βιβλίον από απόψεως περιεχομένου και εμφανίσεως» (Διδασκαλικόν Βήμα, 1962, 5-10, 496: 1-3).

Ακόμα ο Οργανισμός φαίνεται να πλήττεται και από οικονομικά σκάνδαλα και δοσοληψίες που τον πλήττουν ακόμα περισσότερο στα μάτια των εκπαιδευτικών:

«Υπό του υπουργού της Παιδείας κ. Τσάτσου ανακοινώθη ότι υπό του ενεργούντος τον έλεγχον της διαχειρίσεως του Οργανισμού Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, οικονομικού επιθεωρητού κ. Μπιντέρη απεκαλύφθη σοβαρά ανωμαλία εις βάρος του δημοσίου και του Οργανισμού, χρονολογουμένη από του 1947. Συνελήφθη ο τυπογράφος Παν. Διαλησμάς, όστις ως ανάδοχος εκτυπώσεως των σχολικών βιβλίων, επώλει απ' ευθείας από του 1947 μέρος των υπ' αυτού εκτυπουμενων βιβλίων εις διαφόρους βιβλιοπώλας. Προέκυψεν ότι πολλάς χιλιάδας βιβλίων ηγόρασεν ο βιβλιοπώλης Σιδέρης» (Εφημερίδα Ελευθερία, Κατάχρησις εις τον Οργανισμόν Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, 15-11-1949: 6).

Αλλά και διενέξεις μεταξύ του Οργανισμού και των Βιβλιοπωλών καθημερινά επιβαρύνουν το αρνητικό κλίμα:

«Χθες οι βιβλιοπώλαι-μέλη του Οργανισμού βιβλιοπωλών-Εκδοτών-Χαρτοπωλών Αθηνών-Πειραιώς έκλεισαν τα καταστήματά των επί μίαν ώραν εις ένδειξιν διαμαρτυρίας δια την άρνησιν του υπουργού της Παιδείας να δώση λύσιν εις ένα πρόβλημα που απασχολεί την επαγγελματικήν των τάξιν, εις το πρόβλημα της πωλήσεως και διαθέσεως των βιβλίων του ΟΕΣΒ...Ως γνωστόν, ο Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων που εξαρτάται και ελέγχεται απ' ευθείας από τον υπουργόν της παιδείας, εκδίδει μονοπωλιακώς τα σχολικά βιβλία και τα εκχωρεί εις τους βιβλιοπώλας δια να τα διαθέσουν. Δια την εργασίαν των αυτήν οι βιβλιοπώλαι λαμβάνουν ένα ποσοστόν κέρδους 15% επί της τιμή του κάθε βιβλίου...Ωστόσο και αυτό το ποσοστόν των 15% δεν είναι καθαρόν. Και τούτο αποτελεί την μεγαλυτέραν αφορμήν παραπόνων μας. Γνωρίζετε ότι ο οργανισμός δεν δέχεται επιστροφάς, όχι μόνον των μη πωλουμένων βιβλίων, πράγμα πρωτοφανές εις τας σχέσεις εκδότου προς βιβλιοπώλας, αλλά ούτε εκείνων τα οποία καταργούνται και αποσύρονται της κυκλοφορίας ή εκείνων τα οποία επανακδίδονται και περί των οποίων δίδεται εντολή όπως οι μαθηταί αγοράζουν την νέαν έκδοσιν. Και γνωρίζετε, επίσης, ό, τι καθ' έκαστον έτος καταργούνται 4-5 βιβλία, και φυσικά, τα βιβλία αυτά παραμένουν άχρηστα και πληρωμένα εις τας αποθήκας των βιβλιοπωλείων δίχως ελπίδα να πωληθούν ποτέ;» (Εφημερίδα Ελευθερία 8-12-1964: 9).

Το 1963 εκδίδεται το νομοθετικό διάταγμα 4320/1963 το οποίο μετονομάζει τον ΟΕΣΒ σε Οργανισμό Έκδοσης Διδακτικών Βιβλίων (ΟΕΔΒ) χωρίς βέβαια να επέλθουν αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο εξακολουθεί να υφίσταται το καθεστώς του ενός και μοναδικού βιβλίου.

Εικόνα 10. Λογότυπο του ΟΕΣΒ και του ΟΕΔΒ

Σύμφωνα με το Ν.Δ. 4320/1963 προβλέπεται: 1) η καθιέρωση τριών χρηματικών βραβείων και δύο επαίνων. 2) Το Συμβούλιο Κρίσης αποφασίζει για το βιβλίο που θα εκδοθεί από τον ΟΕΔΒ, το οποίο θα πρέπει να έχει πάρει το α' βραβείο 3) Το Συμβούλιο Κρίσης αποτελείται από εννιά μέλη που προέρχονται από ανώτερους ή ανώτατους εκπαιδευτικούς εν ενεργεία ή συνταξιούχους. 4) Η θητεία του Συμβουλίου είναι τριετής και ο πρόεδρος και ο αντιπρόεδρος ορίζονται από τον Υπουργό 5) Σε περίπτωση που κανένα βιβλίο δε θεωρηθεί άξιον βραβεύσεως ο υπουργός έχει το δικαίωμα να επαναλάβει το διαγωνισμό ή να αναθέσει τη συγγραφή του βιβλίου σε ένα ή περισσότερα πρόσωπα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Βουγιούκας, Α. (1980). *Άρθρα και μελετήματα*. Αθήνα: Νικόδημος.
- Βουγιούκας, Α. (1994). *Το γλωσσικό μάθημα στην πρώτη βαθμίδα της νεοελληνικής εκπαίδευσης*. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.
- Γεωργούντζος, Π. (1968). *Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων. Στη Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια-Herder, Τόμος 4^{ος}*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γεωργούντζος, Π. (1968). *Σχολικά βιβλία. Στη Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια-Herder, Τόμος 5^{ος}*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γκόλια, Π. (2003). *Η εκπαίδευση των Ελλήνων μαθητών στην ΕΣΣΔ (1917-1938). Προπαγάνδα και ιδεολογική χειραγώγηση*. Θεσσαλονίκη: Α. Σταμούλη.
- Καγκαλίδου, Ζ. (1999). *Εκπαίδευση και πολιτική. Η περίπτωση του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Θεοδώρου, Β. (2003). Νοηματοδοτήσεις του εμφυλίου πολέμου στα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας της περιόδου 1950-1991. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 131, 111-126.
- Καλαντζής, Κ. (2002). *Η παιδεία εν Ελλάδι 1935-1951*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κανταρτζή, Ε. (1994α). Ιστορία των ελληνικών αναγνωστικών βιβλίων. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 75 (1ο μέρος), 30-34.
- Κανταρτζή, Ε. (1994β) Ιστορία των ελληνικών αναγνωστικών βιβλίων. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 76 (2^ο μέρος), 44-50.
- Κανταρτζή, Ε. (1999). Ιστορία των ελληνικών αλφαβηταρίων. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 101, 59-69.
- Κανταρτζή, Ε. (2002β) *Ιστορική Αναδρομή της Εικονογράφησης των Παιδικών και Σχολικών Βιβλίων*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

- Κανταρτζή, Ε. (2007). (επιμ.). *Ένα ταξίδι στην ιστορία: Τρεις αιώνες σχολικά εγχειρίδια*. Θεσσαλονίκη: Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης, 42^α Δημήτρια.
- Κάτσικας, Χ. & Θεριανός, Κ. (2004). *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης από την ίδρυση του Νεοελληνικού κράτους μέχρι το 2004*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Καψάλης, Α. & Χαραλάμπους, Δ. (2008). *Σχολικά εγχειρίδια. Θεσμική εξέλιξη και σύγχρονη προβληματική*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μήτσης, Ν. (1999). *Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (1822-1993). Παράθεση πηγών*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μπαλάς, Α. (1986). Το περιοδικό της ΕΟΝ Η Νεολαία: Σκοποί και απήχηση. Στα *Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας και της νεότητας, Τόμος Α΄*. Αθήνα: ΙΑΕΝ.
- Μουστάκα, Κ. (1979). *Παιδαγωγικά ανάλεκτα*. Αθήνα: Δήμος Χαλανδρίου.
- Μποντίλα, Μ. (2003). «Πολύχρονη να ζεις, μεγάλε Στάλιν». *Η εκπαίδευση των παιδιών των Ελλήνων πολιτικών προσφύγων στα Ανατολικά κράτη (1950-1964)*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Νούτσος, Χ. (2003). *Ο δρόμος της καμήλας και το σχολείο. Η εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα: 1944-1946*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Παναγιωτόπουλος, Ι. (1965). Τα σχολικά βιβλία. Και μια ωραία ιδέα: η πολτοποίηση. Στην *εφημ. Ελευθερία*, 19-9-1965, 1 και 15.
- Ράπτης, Π. (1997). *Οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις του μεσοπολέμου στην Ελλάδα (1917-1940)* (Ανέκδοτη Διδακτορική Διατριβή). Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Πολιτική Επιστήμης και Διεθνών Σπουδών.
- Σακελλαρίου, Χ. (1984). *Η παιδεία στην Αντίσταση. Μαρτυρίες 8*. Αθήνα: Φιλιππότης.
- Στάικος, Κ. & Σκλαβενίτης, Τ. (2000) (επιμ.). *Πεντακόσια χρόνια έντυπης παράδοσης του νέου ελληνισμού (1499-1999)*. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων.
- Φραγκουδάκη, Α. (1979). *Τα αναγνωστικά βιβλία του δημοτικού σχολείου*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- ΥΠΕΠΘ (1974). *Πορίσματα Επιτροπής Παιδείας 1971-1973*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Φωτεινόπουλος, Θ. (1967) *Αλληλοδιδασκτική μέθοδος*. Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια- Herder (Τόμος 1^{ος}). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Χατζηδάκης, Μ. (1949). Σχολικά βιβλία. Ένα καλό ξεκίνημα, στην: *εφημ. Ελευθερία*, 18-10, 3.
- Χατζησαββίδης, Σ. (1992). *Το ιστορικό της αναμόρφωσης του μαθήματος της νεοελληνικής γλώσσας στην υποχρεωτική εκπαίδευση (1976-1984)*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

